

42 spotkanie „Wieliczka-Wieliczanie” Bis!

Jadwiga Duda, prezes Stowarzyszenia „Klub Przyjaciół Wieliczki”, organizatorka 42 spotkania „Wieliczka-Wieliczanie” Bis! przywitała zebranych, przedstawiła jego temat. Wśród gości powitała: Grażynę Gwiżdż, wicedyrektor Szkoły Podstawowej w Koźmicach Wielkich wraz z Barbarą Toroń i Kazimierzem Simonem, nauczycielem historii, Ryszarda Kotarbę, historyka, byłego pracownika IPN Oddział w Krakowie-Komisji Ścigania Zbrodni Przeciwno Narodowi Polskiemu, członka Rady Programowej Muzeum KL Płaszow, dr Marcina Chorążkiego z OBBH IPN w Krakowie, Jakuba Bulandę, wnuka Antoniego Szapera z żoną Małgorzatą, Aleksandrę Nocuń, prezes Stowarzyszenia Przyjaciół Świątnik Górnych. Wspomniała, że w niedzielę 27.08.b.r. w Wieliczce na rynku oraz na kirkucie odbyła się uroczystość gminna w 81. rocznicę Holocaustu (27.08.1942-27.08.2023). Zaprezentowała: miesięcznik „Głos Wielicki” z sierpnia b.r., a w nim relację z 41 spotkania „Wieliczka-Wieliczanie” Bis! z 26.07.b.r. pt. „Młodzi wieliczanie i ich talenty - PCKZiU w Wieliczce”, książki autorstwa Ryszarda Kotarby: „Niemiecki obóz w Płaszowie 1942-1945”(2009), „Niemiecki obóz w Płaszowie 1942-1945 przewodnik historyczny”(2014), „Żydzi Krakowa w dobie zagłady (ZAL/KL PLASZOW) (2022 r.). w której jest opisana historia śmierci Antoniego Szapera i jego dzieci, oraz nowość wydawniczą pt. „Artyści żydowscy w Wieliczce w okresie Holocaustu” autorstwa Bohdana Piotrowicza, prezesa Zarządu Stowarzyszenia Pomocy Szkole Małopolska „Wieliczka”. Wspomniała że w 2013 r. w 70.tą rocznicę aresztowań i dwóch egzekucji Polaków dokonanych przez Niemców w Wieliczce odbyło się 194 spotkanie „Wieliczka-Wieliczanie” Bis! a relacja z tego spotkania jest opublikowana w zeszycie nr 139 „Biblioteczki Wielickiej”.

Na wstępie 42 spotkania „Wieliczka-Wieliczanie” Bis! z programem artystycznym wystąpili uczniowie Szkoły Podstawowej w Koźmicach Wielkich: Anna Suder z piosenką pt. „Taki kraj” Jana Pietrzaka i Wojciech Hrynkiewicz-Sudnik z wierszem Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego „Pieśń o żołnierzach z Westerplatte”. Publiczność występ nagrodziła brawami. Prowadząca spotkanie wręczyła uczniom upominki książkowe od Burmistrza Miasta i Gminy Wieliczka. Dziękujemy rodzicom: Joannie Suder i Państwu Sudlikom za udział w spotkaniu. (Foto) Ryszard Kotarba wygłosił prelekcję pt. „Prześladowania ludności polskiej i żydowskiej w czasie okupacji niemieckiej w Polsce w latach 1939-1945. Zbrodnia w KL Płaszow na Antonim Szaperze i jego dzieciach w książce pt. „Żydzi Krakowa w dobie zagłady (ZAL/KL Płaszow) (R. Kotarba, 2022 r.) W latach 1939-1945 Polska znajdowała się pod okupacją niemiecką i sowiecką. Okupanci dążyli do zniszczenia narodu polskiego przez: obozy koncentracyjne, krematoria, łapanki, więzienia, wywóz na przymusowe roboty, rabunek itd. Naród polski nie poddał się. Powstało Polskie Państwo Podziemne, którego ramieniem zbrojnym była Armia Krajowa (AK), której żołnierze organizowali akcje zbrojne przeciw okupantom. Niemcy w odwecie na działania partyzantów stosowali terror m. in. aresztowania żołnierzy ZWZ-AK i egzekucje uliczne. W Wieliczce 6.11. i 4. 12. 1943 r. zastrzelili 20 Polaków, a w Podłężu 2.02. 1944 r. - 50. ciu. Te wydarzenia upamiętniają

pomniki, groby symboliczne. W Krakowie na Woli Duchackiej utworzyli w latach 1942-1945 obóz pracy i koncentracyjny KL Płaszów. Szacuje się, że przez cały okres funkcjonowania obozu więziono w nim około 30.000 osób, a liczba ofiar zamordowanych w obozie oceniana jest na ok. 5.000. Wśród ofiar obozu był Antoni Szaper, nauczyciel i jego czwórka dzieci.

23.11.2022 r. w Krakowie w IPN na „Przystanku Historia” Ryszard Kotarba przedstawił niemiecką zbrodnię na rodzinie Szaperów i wypowiedź napisał na stronie internetowej IPN: „W maju 1943 r. Niemcy aresztowali w Krakowie rodzinę Szaperów. (foto) Antoni Szaper był nauczycielem i społecznikiem. Nie jest jasne, dlaczego padł ofiarą gestapo i zginął wraz z dziećmi w obozie w Płaszowie. Ten epizod z czasu niemieckiej okupacji dotyczy jednej rodziny i wydaje się być jednym z wielu. Jednak okoliczności zbrodni są nietypowe i trudne do wyjaśnienia wobec niedostatku informacji oraz zachowanych świadectw. Niewątpliwym jest fakt, że w listopadzie 1943 r. w obozie pracy przymusowej w Płaszowie rozstrzelani zostali Antoni Szaper (ur. 1883) oraz jego dzieci: Tadeusz (1916), Jan (1922), Juliusz (1925) i Krystyna (1927). Antoni Szaper naukę rozpoczął w Brzeźnicy, Bochni i w gimnazjum w Krakowie, gdzie brał udział w pracach niepodległościowych. Od młodości zdradzał różne talenty zajmując się twórczością artystyczną i literacką, ale za wolą ojca skończył Seminarium Nauczycielskie i od roku 1904 obejmował kolejne posady w szkołach. Podczas I wojny światowej został zmobilizowany do armii austriackiej, po kursie oficerskim trafił na front i był ranny w bitwie gorlickiej (1915). W Polsce niepodległej pracował nieprzerwanie jako nauczyciel i kierownik szkół w różnych miejscowościach, gdzie dał się poznać jak świetny organizator i społecznik, m.in. doprowadził do wybudowania nowych budynków szkolnych w Koźmicach Wielkich i Porębie koło Zawiercia. Po 1939 r. znalazł się w Krakowie, gdzie uczył w szkole powszechnej w Woli Duchackiej i udzielał się w tajnym nauczaniu. W okresie od 1941 do 30 kwietnia 1943 r. był kierownikiem szkoły, do chwili przejścia w stan spoczynku. Ta nagła zmiana motywowana była stanem zdrowia, ale zadziwiająco zbiegła się z aresztowaniem zaledwie kilka dni później. Aresztowanie nastąpiło 5 maja 1943 r. w czasie spotkania rodzinnego. Ta zwyczajna okoliczność nie mogła być powodem do represji, ale od początku budziła różne domysły. Już w trakcie procesu Amona Götha (1946), brat Antoniego – Tadeusz Szaper, wnosił o wyjaśnienie w czasie przesłuchań byłego komendanta obozu kwestii, „kto specjalnie nastawał” na życie Szaperów, spowodował ich śmierć i rabunek mienia. Mówiono bowiem, że zbrodnia miała umożliwić zabór majątku i rzekomo ktoś wpływał na Götha, aby pozbyć się niewygodnych świadków. Była tam ogromna biblioteka, kolekcja obrazów z dziełami Axentowicza, Wodzinowskiego, Pochwalskiego i ponad sto obrazów samego Antoniego Szapera. Chodziło też o wyposażenie mieszkania i wytwórni drewniaków. Po rewizji mieszkanie utracono, ale chęć zawładnięcia majątkiem jako motyw zbrodni, jest wątpliwy. Doszły jeszcze inne, całkowicie nieracjonalne wersje, w szczególności za odmowę podpisania volkslisty. Natomiast w chwili zatrzymania pojawił się bardzo poważny wtedy zarzut rzekomego pochodzenia semickiego. Sprawa nie jest do końca jasna, z dokumentacji rodzinnej i relacji świadków nie wynika, aby Szaperowie byli Żydami, na pewno byli katolikami. Jednak przy aresztowaniu usłyszeli, że powodem jest pochodzenie żydowskie i po stwierdzeniu omyłki będą zwolnieni. Szaperowie zostali osadzeni w więzieniu przy ul. Montelupich. W zależności od wyników śledztwa, ofiary czekała kara śmierci lub obóz. Zwolnienia były incydentalne. Więźniowie polscy korespondowali jedynie za pośrednictwem Polskiego Komitetu Opiekuńczego Kraków-Miasto („Patronat”) i Szaperowie występują tu na wykazach z maja-czerwca i ostatni raz na liście z 6 sierpnia 1943 r. Fakt, że nawiązywali korespondencje lub otrzymywali paczki w więzieniu świadczy, iż traktowano ich na tym

etapie jako Polaków. Tryb postępowania z ujętymi Żydami był inny. Nie mogli korzystać z tej formy pomocy, a gestapo zmuszało ich do wyjawienia tożsamości, wskazania osób, które pomagały i innych ukrywających się Żydów. Po śledztwie ofiary zwykle odsyłano do aresztu żydowskiej służby porządkowej (Ordnungsdienst) w byłym getcie. Był to zazwyczaj ostatni przystanek przed Zwangsarbeitslager Plaszow, obozem pracy przymusowej budowanym od końca 1942 r. na granicy Woli Duchackiej i Płaszowa. Za sprawą komendanta Götha panował tu terror, dochodziło do niekontrolowanego rozstrzeliwania żydowskich więźniów. W lipcu 1943 r. wydzielono część baraków dla Polaków i powstał tzw. obóz pracy wychowawczej. Nie wiemy, kiedy znaleźli się tu Szaperowie. Mogło to nastąpić jeszcze w sierpniu, gdy byli notowali na Montelupich albo we wrześniu. Zostali umieszczeni w części „polskiej” obozu i byli traktowani jako Polacy. Ojciec i synowie pracowali przy budowie drogi do Borku Fałęckiego, a więc w czasie, gdy żydowskie komanda nie mogły pracować poza drutami obozu. Ówczesnie status więźnia żydowskiego i polskiego znacznie się różnił. Los wszystkich zależał od SS, ale Żydów zabijano na każdym kroku, przeprowadzano egzekucje zbiorowe i nie było dnia bez ofiar. Polaków również traktowano brutalnie, kierowano do najgorszych prac, umierali z przyczyn naturalnych i wycieńczenia, natomiast nie byli rozstrzeliwani. Co zatem się stało, że pewnego dnia, świadkowie mówią tu zgodnie o „początku listopada”, Szaperowie zostali nagle wycytani, skuci i na oczach innych zaprowadzeni na miejsce kaźni, osławioną „górkę”. Do ofiar strzelano nad fosą dawnego szańca artyleryjskiego, a poniżej w barakach „polskich”, zapamiętano wyraźnie słyszany, przejmujący krzyk szesnastoletniej Krysi Szaperówny: „Jezu ja chcę żyć!”. Setki relacji i zeznań nie notują podobnego faktu, aby nowi więźniowie trafili do obozu jako Polacy, mieszkali i pracowali z innymi Polakami i nagle zostali potraktowani jak Żydzi, po czym w jednej chwili rozstrzelani. Okoliczności te sprawiły, że zdarzenie szeroko komentowano, ale zachowane dokumenty nie pozwalają na precyzyjne ukazanie całego mechanizmu zbrodni. Natomiast istnieją przesłanki, by sądzić, że z nieustalonych pobudek doszło do zadenuncjowania rodziny w gestapo.”

Następne prelekcje wygłosili: dr Marcin Chorążki - pt. „Działania Armii Krajowej (AK) - „Kierownictwa Dywersji” (KEDYW) wobec okupanta niemieckiego na Ziemi Wielickiej w latach 1942-1945” uzupełniając ją slajdami; Jakub Bulanda - „Historia rodziny Szaperów. Antoni Szaper (1883-1943) i jego dzieci: Tadeusz ur. w 1916 r., Jan ur. w 1922 r., Juliusz ur. w 1925 r., Krystyna ur., w 1927 r. - rozstrzelani przez Niemców w KL Plaszow w XI.1943 r. - pamiętam dzięki mamie Marii Bulandzie (1918-2010), członek KPW.”; Kazimierz Simon: „Antoni Szaper, nauczyciel i kierownik Szkoły Powszechnej w Koźmicach Wielkich w latach 1925 -1932. (na podstawie fragmentów „Kroniki Szkolnej”); Jadwiga Duda - „Władysław Dudek, żołnierz AK ps. „Lenard”, członek KPW o akacjach KEDYW-u i egzekucjach dokonanych przez Niemców w Wieliczce 6.11 i 4.12.1943 r. w książce pt. „Wspomnienia okupacyjne” (Kraków 1993). Starania KPW w 2018 r. o upamiętnienie tablicą Antoniego Szapera i jego 4.dzieci w Szkole w Koźmicach Wielkich.”

Kończąc spotkanie J. Duda powiedziała: „Dziękuję prelegentom za udział w 42 spotkaniu „Wieliczka-Wieliczanie” Bis! i wygłoszone prelekcje. Proszę o przesłanie tekstów wypowiedzi na mój adres internetowy w celu opracowania relacji ze spotkania. Zapraszam wszystkich na kolejne 43 spotkanie „Wieliczka-Wieliczanie” Bis! w dniu 27.09. (środa) b.r. w sali „Magistrat” o godz.16.00-tej pt. „45 rocznica (1978-2023) wpisu Kopalni Soli „Wieliczka” na I Listę Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego UNESCO i 10 rocznica (2013-2023) wpisu Zamku Żupnego na Listę UNESCO.”. KPW 2.09. o godz.14.00-tej spod „Magistratu” udaje się busem do Bronowic na XXI Święto Ulicy Włodzimierza Tetmajera, 8.09. (piątek) o

godz.9.15 udajemy się z Krakowa z przystanku na Cichym Kąciku autobusem nr 109 na Bielany do klasztoru Kamedułów, a 26.09. (wtorek) o godz.10.00 -tej spotykamy się w Krakowie w Muzeum Czartoryskich- Klasztor ul. Pijarska 15-zwiedzanie z przewodnikiem. Zapraszam także: 13.09. (środa) godz. 15.15 - 8 spotkanie Zarząd KPW XVIII kadencji w Wielickim Centrum Kultury, 16.08. (sobota) godz.15.30. - Wieliczka, sala „Magistrat” - Zebranie Sprawozdawcze KPW, 17.08. (niedziela) o godz.11.00-tej - w Wieliczce spotkanie przy pomniku Odrodzenia Polski - w 84 . rocznicę agresji ZSRR na Polskę 17.09.1939 r.- oddajemy hołd Polakom, ofiarom tej napaści m. in wieliczanom, oficerom WP zamordowanym w 1940 r. w Katyniu, 30.09. (sobota) b.r. w Wieliczce obchody 20. lecia Małopolskiego Związku Regionalnych Towarzystw Kultury. Prowadząca spotkanie wręczyła prelegentom upominki książkowe od Burmistrza Miasta i Gminy Wieliczka przygotowane przez Justynę Kozioł z Wydziału Kultury Urzędu Miasta i Gminy Wieliczka. Dziękujemy. Wykonano wspólne zdjęcie z napisem „Wieliczka-Wieliczenie” (foto). W spotkaniu uczestniczyło 46 osób w tym 25 członków KPW: Eugeniusz Bieniek, Grażyna Bieniek, Marta Borowiec, Antoni Cieślík, Stanisława Cygankiewicz, Katarzyna Czubak, Jadwiga Duda, Halina Dyląg, Marian Dyląg, Barbara Falbierska, Maria Gurgul, Urszula Gawlik, Wiesław Jasiński, Krzysztof Kasprzyk, Elżbieta Kawecka-Cebula, Anna Kisiel, Teresa Kruczek, Marta Lelito, Anna Młynarczyk, Aleksandra Pasek, Adam Poznański, Zofia Prochwicz, Marian Sipióra, Anna Ślęczka, Tadeusz Ziobro. Byli także: Aleksandra Nocuń, Melania Gurgul, nauczycielka w LO i przewodniczka po Wieliczce, Maciej Rzepecki, absolwent Szkoły Podstawowej nr 2 w Wieliczce, Zbigniew Dymitruk i Leszek Trojan z IPN w Wieliczce, Bogdan Wereszczyński. Przebieg spotkania fotografowali: Jadwiga Duda, Krzysztof Kasprzyk. Opiekę nad salą „Magistrat” sprawowała Małgorzata Łyżczarz.

Opracowała Jadwiga Duda